

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2009.gada 2.martā Nr.1-5/65
Uz 11.02.2009. Nr. 1-04/73-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim K.Balodim**
Jura Alunāna ielā 1,
Rīgā, LV - 1010

Par viedokli lietā Nr. 2008-48-01

Tiesībsargs ir saņēmis Jūsu vēstuli ar lūgumu izteikt viedokli saistībā ar Satversmes tiesā izskatāmo lietu nr. 2008-48-01 „Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 74.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 111.pantam”.

1. Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 111.pants paredz, ka „valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu”. Šā panta saturs noskaidrojams ciešā sasaistē ar Satversmes 89.pantu, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta redzams, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju. Gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.¹

1.1. Veselība ir būtisks priekšnosacījums indivīda labklājībai un cieņai. Tiek uzskatīts, ka valstij šajā jomā ir noteikta atbildība. Tā nevar ikvienam garantēt labu veselības stāvokli, bet valsts ir vislabāk piemērota un ir atbildīga par tādu apstākļu radīšanu, kuros personas veselība ir aizsargāta un iespējams tiek pat uzlabota.² Tādēļ tiesības uz veselību kā cilvēktiesības ir paredzētas ANO Vispārējās

¹ Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam, 2002.gada 22.oktobris, Satversmes tiesa, nr. 2002-04-03, secinājumu daļas 1.punkts

² B.Toebes ‘The Rights to Health’, in A.Eide, C.Krause, A.Rosas (eds.), *Economic, Social and Cultural Rights* (Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 2001) p. 169

Cilvēktiesību deklarācijas 25.pantā, kā arī Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12.pantā.

Tiesības uz veselību ietver sevī plašu sociāli ekonomisko faktoru loku, kas veicina apstākļus, kādos persona var dzīvot veselīgu dzīvi un tas attiecas ne tikai uz uzturu, mājokli un pieeju tīram ūdenim, bet arī uz pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kā, piemēram, uz spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegumu (turpmāk – necilvēcīgas izturēšanās aizliegums), kas savā būtībā aizsargā cilvēka cieņu.³

Tiesības uz veselību ietver sevī gan brīvības, gan pilnvaras (*entitlements*). Pie brīvībām būtu minamas personas tiesības kontrolēt savu veselību un ķermeni un būt brīvam no jebkādas iejaukšanās, kā, piemēram, no necilvēcīgas izturēšanās aizlieguma vai medicīniskiem eksperimentiem bez personas piekrišanas. Savukārt pilnvaras ietver sevī tiesības uz tādu veselības aizsardzības sistēmu, kas ikvienam nodrošina vienlīdzīgas iespējas sasniegt augstāko veselības aizsardzības līmeni. Tādējādi ar tiesībām uz veselību ir jāsaprot tiesības uz tādiem apstākļiem, pakalpojumiem un precēm, kas ir nepieciešamas, lai varētu sasniegt augstāko veselības aizsardzības līmeni.⁴

1.2. Līdz ar to var secināt, ka no Satversmes 111.pantā lietotajiem vārdiem „valsts aizsargā cilvēku veselību”, izriet ne vien valsts pienākums noteiktos gadījumos un līmenī, kas cieši saistīts ar valsts ekonomiskajām iespējām, veikt pasākumus, lai aizsargātu cilvēku veselību, bet arī valsts pienākums atturēties no tādām darbībām, kas ierobežo iespējas katrai personai pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību.⁵

2. ANO Vīnes deklarācijā ir norādīts, ka visas cilvēktiesības ir universālas, nedalāmas, savstarpēji atkarīgas un savstarpēji saistītas.⁶ Tādējādi kaut arī tiesības uz veselību ir pieskaitāmas ekonomiskajām un sociālajām tiesībām, kuras valstī tiek ieviestas caur progresīvās īstenošanas pienākumu, tomēr konkrētajā gadījumā šīs tiesības būtu skatāmas kopsakarībā ar necilvēcīgas izturēšanās aizliegumu un no tā izrietošajiem pienākumiem.⁷

2.1. Necilvēcīgas izturēšanās aizliegums ir paredzēts Satversmes 95.pantā, kas nosaka, ka „valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienam nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam”. Analogisks aizliegums ir ietverts arī Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 5.pantā, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 7.pantā, kā arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk - Konvencija) 3.pantā.

³ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No. 14. The right to the highest attainable standard of health* (E/C.12/2000/4, 11 August 2000) paras. 3-4, <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/439/34/PDF/G0043934.pdf?OpenElement>>, pēdējo reizi skatīts 2009.gada 25.februārī

⁴ *Ibid.*, paras. 8-9

⁵ *Par Ministru kabineta 2003. gada 29. aprīļa noteikumu Nr.211 "Izmeklšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumi" 9. un 94. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 111. pantam*, 2004. gada 23.aprīlis, Satversmes tiesa, nr. 2003-15-0106, secinājumu daļas 6.punkts

⁶ UN General Assembly, *Vienna Declaration and Programme of Action* (A/CONF.157/23, 12 July 1993) para. 5, <[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En)>, pēdējo reizi skatīts 2009.gada 26.februārī

⁷ *Supra* piezīme nr. 2, paras. 30-31

Ņemot vērā to, ka Konvencijas piemērošanas prakse ir visattīstītākā, turpmāk viedokļa analīzē izmantošanu tikai šo avotu.

2.1.1. Necilvēcīgas izturēšanās aizliegums nosaka absolūtu aizliegumu, no kura nav pieļaujamas nekādas atkāpes (nevar tikt piemēroti arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 15.pantā minētie izņēmumi).⁸

Atšķirība starp jēdzieniem „spīdzināšana”, „necilvēcīga” vai „pazemojoša” izturēšanās vai sodīšana „izriet principā no radīto ciešanu intensitātes (smaguma)”⁹. Nosakot radīto ciešanu smagumu, tiek vērtēts soda izpildes veids un metodes, soda daba un konteksts, iepriekšējais nodoms un sistemātiskā organizēšana, vecums, ilgums un ietekme uz veselību, veselības stāvoklis tajā laikā, soda sabiedriskā nozīme, vai valsts iestādēm bija citas iespējas, drošības nolūkos piemēroto līdzekļu nepieciešamība un proporcionalitāte.¹⁰

2.1.2. Lietā Poltoratskis pret Ukrainu (*Poltoratsky v. Ukraine*) iesniedzējs norādīja, ka viņš 24 stundas tika turēts kamerā, kurā nav pieeja svaigam gaisam, dienas gaismai, ir ierobežota platība uz vienu ieslodzīto, kā arī netika nodrošinātas pastaigas svaigā gaisā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk - ECT), par pamatu izmantojot Eiropas Padomes Spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas komitejas (turpmāk - CPT) ziņojumu secināja, ka šādi apstākļi ir uzskatāmi par necilvēcīgiem un pārkāpj Konvencijas 3.pantā paredzēto aizliegumu. Turklāt kaut arī konkrētajā lietā nepastāvēja nodoms personu pazemot, šāda nodoma neesamība neizslēdz pārkāpuma iespējamību. Tāpat līdzekļu trūkums nevar būtībā attaisnot apstākļus, kas ir tik slikti, ka pārkāpj necilvēcīgas izturēšanās aizlieguma minimālo ciešanu sliekšni.¹¹

2.1.3. Arī CPT jau kopš pirmās vizītes, kas tika veikta 1999.gadā, norādīja, ka personām, kuras ir ievietotas soda izolatoros, ir obligāti katru dienu jānodrošina vienu stundu ilgu pastaigu svaigā gaisā.¹² Šī rekomendācija ir atkārtota arī pārējo vizīšu laikā, tomēr Latvijas Republika to nav ņēmusi vērā un rekomendācija vēl joprojām nav izpildīta.

2.2. Tiesībsarga biroja darbinieki regulāri veic vizītes uz visām ieslodzījuma vietām Latvijā. Pārbaužu laikā ir konstatēts, ka lielākajā daļā ieslodzījuma vietu soda izolatori ir samērā mazas kameras ar pazemojošiem vai pat necilvēcīgiem apstākļiem, piemēram, netīras sienas, nenorobežots sanitārais mezgls, ūdens padeve ir tikai virs sanitārā mezgla, nav dienas gaismas un dabiskās ventilācijas, mākslīgais apgaismojums ir nepietiekams, utt. Šādos apstākļos personām ir

⁸ *Chahal v. the United Kingdom*, 15 November 1996, ECHR, no. 22414/93, 23 *E.H.R.R.* 413, para 79; *Ireland v. the United Kingdom*, 18 January 1978, ECHR, no. 5310/71, *Series A no. 25*, para. 115

⁹ *Ireland v. The United Kingdom*, *ibid.*, para. 167

¹⁰ *Ilhan v. Turkey*, 27 June 2000, ECHR, *Reports of Judgments and Decisions 2000-VII*, para. 84; *Tekin v. Turkey*, 9 June 1998, ECHR, no. 22496/93, *ECHR 1998-IV*, para. 52; *Tyrer v. the United Kingdom*, 25 April 1978, ECHR, no. 5856/72, *Series A no. 26*, paras. 29 – 34; *Herczegfalvy v. Austria*, 24 September 1992, ECHR, no. 10533/83, *Series A no. 244*, para. 251

¹¹ *Poltoratskiy v. Ukraine*, 29 April 2003, ECHR, no. 38812/97, *Reports of Judgments and Decisions 2003-V*, paras. 145 – 148; *Mathew v. the Netherlands*, 29 September 2005, ECHR, no. 24919/03, *Reports of Judgments and Decisions 2005-IX*, paras. 213 - 217

¹² *Report to the Latvian Government on the visit to Latvia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 January to 3 February 1999*, para. 177, <<http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2001-27-inf-eng.pdf>>, pēdējo reizi skatīts 2009.gada 26.februārī

jāpavada 15 diennaktis. Mēdz būt gadījumi, kad personām ir jāpavada arī ilgāks laiks, jo personu atteikšanās iet uz norādīto kameru tiek uzverta kā nepakļaušanās cietuma administrācijas likumīgajām prasībām un ne Latvijas Soduzpildes kodeksā, ne citos normatīvajos aktos nav noteikts maksimālais termiņš, kādu persona varētu pavadīt soda izolatorā.

3. Ņemot vērā iepriekš minēto, uzskatu, ka tiesības uz veselību nav nošķiramas kā atsevišķas ekonomiskās un sociālās tiesības. Tās satur arī necilvēcīgas izturēšanas aizlieguma elementus, tādējādi uzliekot valstij obligātu pienākumu atturēties no darbībām, kas varētu negatīvi ietekmēt personas veselības stāvokli un veikt pozitīvus pasākumus, lai personai pašai būtu iespējas sasniegt augstāko veselības līmeni. Tādējādi ieslodzītajiem, kuri ir ievietoti soda izolatoros, ir obligāti jānodrošina vienu stundu ilga pastaiga svaigā gaisā katru dienu.

Līdz ar to:

- 1) nenodrošinot ieslodzītajiem, kuri ievietoti soda izolatorā, vienu stundu ilgu pastaigu svaigā gaisā katru dienu, tiek pārkāptas Satversmes 111.pantā garantētās tiesības kopsakarībā ar Satversmes 95.pantu;
- 2) valsts nevar aizbildināties ar naudas līdzekļu vai citu resursu trūkumu nenodrošinot tiesību īstenošanu, jo necilvēcīgas izturēšanās aizlieguma elementi, kas ietverti tiesībās uz veselību, padara to par normu, kuras pārkāpums nav attaisnojams ne pie kādiem apstākļiem.

Ar cieņu

Tiesībsargs

Romāns Apsītis

Dāce 67686768